

بررسی ضرورت حسابداری اسلامی: از دیدگاه خبرگان دانشگاهی

زهرا دیاتی ديلمی^۱ خسرو منطقی^۲ سیده پریسا مشهدی^۳

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۱/۲۴

چکیده

جهان بینی و ارزش های مختلف به سیستم های اقتصادی متفاوتی منجر می شود و سیستم های اقتصادی به نوبه خود سیستم های حسابداری خاص خود را می طلبد. به نظر برخی پژوهشگران حسابداری، بکارگیری بی قید و شرط نظام حسابداری و گزارشگری مورد عمل فعلی نمی تواند پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی مبتنی بر ارزش ها و هنجارهای جوامع مسلمان باشد (حمید، ۲۰۰۰). براین اساس، در این پژوهش با استفاده از توزیع پرسشنامه میان صاحب نظران حرفه حسابداری در ایران و انجام آزمون t تک نمونه ای و با استفاده از نرم افزار SPSS و Excel این نتیجه بدست آمد که استفاده کنندگان از اطلاعات حسابداری در ایران علاقه مند به افشا اطلاعات در زمینه های مختلف مانند رعایت موازین شرعی، عدم وقوع تقلب مالی، رعایت الزامات مبارزه با پولشویی، رعایت حقوق کارگران و کارمندان، توجه به رعایت حقوق مصرف کنندگان، حفظ الزامات توجه به محیط زیست، توجه به بهره وری، تعالی و پیشرفت، عدم اسراف و توجه به کیفیت محصول هستند و این اطلاعات می تواند برای استفاده کنندگان مفید باشد.

کلید واژه ها: حسابدای اسلامی، افشا اطلاعات، بعد معنوی (ارزشی) حسابداری

^۱ دانشیار گروه حسابداری دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) dianati@khu.ac.ir

^۲ استادیار گروه ریاضیات مالی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

۱- مقدمه:

همواره این سوال در ذهن نویسندگان این مقاله متبادر بود که آیا حسابداری فعلی رایج در جهان که ایران نیز با اندک تعدیلاتی از همان رویه ها استفاده می کند، منطبق با موازین دین مبین اسلام است یا خیر؟ و اصلاً دیدگاه های ارزشی و دینی می توانند بر حسابداری اثر گذار باشند یا خیر؟ آیا حسابداری، تحت تاثیر عقاید و باورهای دینی مسیحی، یهودی و اسلامی و نظیر اینها بوده است یا خیر؟ و اگر تحت تاثیر این عقاید بوده، این اثرپذیری به چه شکلی بوده و کجا نمود یافته است؟ آیا ایرادات مطرح شده از سوی منتقدان استفاده از عنوان "حسابداری اسلامی" واقعا وارد است؟

با تعمق بیشتر روی کارکرد حسابداری می توان پاسخ سوالات فوق را یافت. صرفنظر از اینکه حسابداری علم است یا هنر یا سیستم اطلاعاتی، آنچه جهانیان را به سمت حسابداران سوق می دهد، چیزی نیست جز اطلاعاتی که از حسابداری منتج می شود. حال، می خواهد این اطلاعات مصرف درون سازمانی و مدیریتی داشته باشند و یا اینکه مصرف برون سازمانی برای دولت و سهامداران و نظیر اینها. پس آنچه نیاز به حسابداری را منجر می شود نیاز اطلاعاتی است. این اطلاعات مورد نیاز می تواند مالی (مادی) یا حتی غیر مالی (غیرمادی) باشد. کاری که حسابداران در سراسر دنیا انجام می دهد این است که "رویدادهای و مبادلات مالی" رخ داده در خصوص یک واحد اقتصادی را به زبان حسابداری که زبان تجارت است تبدیل می کنند و در قالب گزارشهای استاندارد که به آنها "گزارشات مالی" گفته می شود، ارائه می دهند که این همان بعد مالی (مادی) حسابداری می باشد. در واقع در این بُعد مالی (مادی) است که حسابداران با استفاده از معادله دیرین حسابداری دوطرفه، به ثبت و گزارشگری رویدادهای مالی می پردازند. ما نیز در اینخصوص با همگان هم عقیده ایم که بخش مالی (مادی) حسابداری در همه جا و همه ادیان و مذاهب تقریباً مشابه است و اصلاً تدوین استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی نیز بر همین بُعد تاکید دارد. اما نکته حایز اهمیت در اینجا نهفته است که حتی بر جهان شمول بودن استانداردهای بین المللی حسابداری نیز ایراداتی وارد است و تحقیقات نشان می دهد که تفاوتهای فرهنگی، قانونی و حتی دینی

می تواند مانع از بکارگیری کامل این استانداردها در کلیه کشورهای جهان شود (اسکوتارزاید، ۲۰۱۱ و یانگ، ۲۰۱۳ و بدشان و همکاران، ۲۰۱۳). اینجاست که بعد غیرمالی (ارزشی) حسابداری خودش را به خوبی هویدا می سازد.

همانطور که قبلا اشاره شد، ملاک عمل و شروع فرآیند حسابداری در کل جهان، "وقوع رویدادها ی مالی" است. اما آیا همه ادیان موجود در جهان در خصوص جایز بودن برخی مبادلات مالی هم عقیده و متفق القول هستند؟ برای مثال آیا بهره و ربا و قمار در همه ادیان رایج و مذاهب، مختلف در تمام شرایط نهی شده است؟ عدم یکسان بودن دستورالعمل های ادیان رایج و مذاهب مختلف در خصوص این مورد و موارد بسیاری از این قبیل اولین دلیلی است که نشان می دهد حسابداری در جوامع با ادیان و باورهای اعتقادی متفاوت، قطعاً باید یکسری خروجی های اطلاعاتی متفاوت و مازاد بر آنچه هم اکنون در حال افشا از سوی سیستم حسابداری است، داشته باشد. به همین خاطر است که این سوالات مطرح می شود که با وجود بازارهای بورس بین المللی و امکان سرمایه گذاری در آنها برای کلیه مردم جهان، افشای مجانی اطلاعات مالی این شرکتها از طریق اینترنت، آیا واقعا این اطلاعات مالی می توانند نیاز اطلاعاتی مسلمانان را به صورت کامل تامین نمایند؟ آیا برای یک سرمایه گذار مسلمان مهم نیست که بداند شرکت سرمایه پذیر، وجوه خود را از طریق ربا می افزاید یا خیر؟ آیا برای او مهم نیست که بداند در شرکت سرمایه پذیر، کارگران مورد استثمار قرار می گیرند و حقوقشان ضایع می شود یا خیر؟ آیا برای او مهم نیست که بداند مبادلات مالی این شرکتها در انطباق کامل با شریعت اسلام هستند یا خیر؟ و هزاران سوال دیگر از این دست که قطعاً پاسخ همه این سوالات مثبت است.

"ماکس وبر"^۱ (۱۸۶۴-۱۹۲۰)، معتقد است ظهور تحولات مذهبی در قالب نهضت اصلاح دینی یا "دین پیرایی"^۲ و جنبش "پروتستانتیسم" در اروپا، در پیدایش و تکامل سرمایه داری (کاپیتالیسم) نقش عمده داشت. از سوی دیگر، سومبارت در تحقیق خود ادعا می کند که

^۱Max Weber

^۲Reformation

سرمایه داری و دفترداری دوطرفه^۱ دو مفهوم جدائی ناپذیر و بهم تنیده هستند و بیش از دهها صفحه در مورد روابط مختلف این دو پدیده بحث نموده است. (دیانتی و همکاران، ۱۳۹۱). پس حسابداری، باروها و اعتقادات دینی و هنجارهای اجتماعی و دیدگاههای اقتصادی حاکم بر جامعه همگی با هم در ارتباطند. ارتباط میان حسابداری و جامعه را می توان از تعریف حسابداری رزلندر دریافت؛ رزلندر (۱۹۹۲)^۲، حسابداری را صرفاً یک موضوع تکنیکی فاقد ارزش نمی داند، بلکه آن را به عنوان یک نهاد اجتماعی می شناسد و اضافه می کند که بخش های مختلف حسابداری، مانند حسابداری مالی و حسابداری مدیریت، سازمانی را که در آن فعالیت می کنند، به صورت یک اثر هنری به تصویر می کشد (نجفی، ۱۳۹۱).

در همین راستا، حمید (۲۰۰۰) بیان می کند که جهان بینی و ارزش های مختلف، سیستم های اقتصادی متفاوتی را طلب می کند و سیستم اقتصادی متفاوت به نوبه خود سیستم حسابداری خاص خود را نیاز دارد. بنابراین، از آن جا که وجود نظام اقتصادی مشخصی با نام نظام اقتصاد اسلامی اثبات شده است. در این راستا موضوعی به نام «حسابداری اسلامی» که همانا توجه به رویکرد اسلامی در حسابداری است، مطرح می شود. زیر بنای اقتصاد اسلامی کاملاً متفاوت از اقتصاد غربی است. اولاً سیستم اقتصاد غربی بر پایه اصول حاکمیت فرد و حقوق مالکیت خصوصی استوار شده است. در حالی که اقتصاد اسلامی بر مبنای اصول مالکیت چندگانه می باشد. در جامعه سرمایه گرایی مالکیت عمومی تنها وقتی به رسمیت شناخته می شود که ضرورت اجتماعی وجود داشته باشد، حال آنکه قانون اسلام مالکیت فردی، دولتی و عمومی را پیرو این اصل که همه چیز متعلق به خداوند می باشد و تمامی این اموال در دست انسان امانتی است که باید در قبال آن پاسخگو باشد، به رسمیت می شناسد. ثانیاً این گونه استدلال می شود که حسابداری مرسوم بر پایه جهان بینی فلسفی و عقلانیت اقتصادی استوار است که شامل مبانی فردگرایی نفع شخصی بقای شایسته ترین ها و

¹Double-entry bookkeeping

²Roslender

حداکثرسازی سود می‌باشد در حالی که جهان‌بینی اسلامی بر مبنای یگانگی خداوند و در بر گیرنده منافع اجتماعی، انصاف، عدالت و سود منطقی است (پورحیدری، ۱۳۸۳).

به عبارت دیگر، جامعه اسلامی از جامعه غربی متفاوت است. ارزش‌های جهان‌بینی غربی در اصول و رویه‌های حسابداری انعکاس یافته است. تمرکز بر سود، فردگرایی، نابرابری توزیع درآمد و ثروت، ناپایداری اقتصادی و اجتماعی و اثرات مخرب محیطی، پیامدهایی است که جامعه بشری به طور ویژه استفاده کنندگان مالی مبتنی بر این جهان‌بینی با آن روبه‌رو است. تغییراتی در حسابداری مرسوم از دیدگاه‌های مختلفی پیشنهاد شده است. گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی، دیدگاه طرفداران حقوق زنان و دیدگاه زمین سبز اما هیچ یک از آنان به طور جدی از عنصری ارزشی و معنوی به نام دین بهره نبرده‌اند (غلامی جمکرانی، ۱۳۹۳). این در حالی است که هدف مسلمانان و نظام اقتصادی نیل به فلاح است، کسب و کارهای اسلامی و تاجران مسلمان نیز باید طوری فعالیت تجاری‌شان را انجام دهند که به فلاح دست یابند (بیکان، ۱۹۹۷).

بر اساس توضیحات فوق الذکر، نتیجه می‌گیریم که حسابداری اسلامی، یک سیستم اطلاعاتی است که به گزارش بعد ارزشی (معنوی) رویدادهای مالی و غیرمالی رخ داده در واحد اقتصادی با محوریت موازین اسلامی می‌پردازد. این تعریف از حسابداری برای اولین بار در جهان در این مقاله مطرح شده است و مابقی ارکان این مقاله مبتنی بر این تعریف است. بعد از ارائه این تعریف نوبت به این می‌رسد که بررسی شود تا چه ضروریست حسابداری با این رویکرد پیاده شود. به عبارت دیگر، در این تحقیق محققان کوشش شده است تا با استفاده نظرات سایر متخصصان حرفه و اساتید پاسخ این سوال مشخص شود که آیا حقیقتاً ضرورتی برای پیاده سازی حسابداری اسلامی وجود دارد یا خیر؟

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

امروزه موضوعی با نام «حسابداری اسلامی» در محافل علمی دنیا مطرح می‌باشد. تاریخچه حسابداری اسلامی به زمان ظهور اسلام و قرآن در سال ۶۱۰ میلادی (یعنی ۸۰۰ سال قبل از

آنکه لوکا پاچولی کتاب خود را که مبنای حسابداری است منتشر کند، بر می گردد. بعد از ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان و تشکیل دولت اسلامی در مدینه و ایجاد بیت المال، سیستم حسابداری یا کتابت (نگه داشتن) پی ریزی شد. به نحوی که برخی از اصحاب مسئول رسیدگی به امور مالی بوده اند. با این حال، وارد شدن اصطلاح "حسابداری اسلامی" و انجام تحقیق در این خصوص از حدود ۳۴ سال گذشته شروع شده است (ناپیر، ۲۰۰۷). در جدول ۱، سیر حسابداری اسلامی بیان شده است.

جدول ۱- تاریخچه حسابداری اسلامی (ناپیر، ۲۰۰۷)

آغاز حکومت اسلامی	ثبت و نگهداری اسناد خمس، زکات، مالیات، غنایم و بیت المال
سال سوم هجری	کتاب مفاتیح العلم که توسط ابو عبدالله محمد الخوارزمی نوشته شده است شامل فصل هایی است که در آن به توصیف تکنیک ها و اسناد مرکزی حکومتی پرداخته است.
دوران حکومت عباسیان	برادران برمکی (یحیی و جعفر برمکی) سیستم مالی دقیقی در دربار هارون الرشید ایجاد کرده بودند که در قالب یک دیوان محاسبات عملیات مربوط به ثبت و ضبط عایدات مخارج حکومت وی را انجام میداده است.
قرن چهارم میلادی	رساله ضروریات علم حسابداری برای کاتبان و کاسبان محمد بن محمد ابوالوفای بوزجانی. او روش های محاسبه ای را که بازرگانان، کارمندان دوایر مالیه و مساحان زمین در شرق اسلامی در کارهای روزمره خود بکار می بردند، به نحوه منظم مدون ساخت.
۱۹۷۰ میلادی	ظهور بانک های اسلامی و دیگر موسسات اقتصاد اسلامی
۱۹۸۱ میلادی	ظهور ادبیات دانشمندان حسابداری اسلامی در زبان انگلیسی. در سالی که عبدالمجید یک تئوری تجربی برای روندهای حسابداری بانک های اسلامی پیشنهاد کرد.
۱۹۹۱	سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی تشکیل شد.

ظهور ادبیات علمی حسابداری اسلامی، به گونه‌ای نسبتاً دقیق به سال ۱۹۸۱ بر می‌گردد. در این سال عبدالمجید، یک نظریه آزمایشی برای شیوه‌های حسابداری بانک‌های اسلامی ارائه داد. اگر چه برخی ادبیات حسابداری اسلامی و حسابداری در بانک‌های اسلامی، قبلاً به زبان عربی منتشر شده بود اما مقاله عبدالمجید (۱۹۸۱) اولین مقاله قابل ملاحظه در یک مجله انگلیسی زبان بود (غلامی جمکرانی، ۱۳۹۳). در ادامه به معرفی برخی از تحقیقات خارجی مرتبط با موضوع پژوهش می‌پردازیم:

تحقیقات خارجی که در خصوص حسابداری اسلامی انجام شده است بسیار اندک هستند و بعضاً نیز دیدگاه انتقادی دارند. علی‌ایحال برخی از تحقیقات خارجی مرتبط با موضوع این تحقیق به شرح ذیل است:

رحمان (۱۹۹۹) در تحقیقی با عنوان «استانداردهای حسابداری اسلامی» به دنبال پاسخگویی به این سوال اساسی است که چرا اصول و قواعد حسابداری انگلیسی - امریکایی نمی‌تواند در اقتصاد اسلامی که بر مبنای زکات و بانکداری بدون ربا می‌باشد به کار برده شود. وی نتیجه‌گیری می‌کند که نیاز به وضع معیارهای حسابداری منطبق با نیازهای جوامع اسلامی بیش از پیش احساس می‌گردد تا به چنین جوامعی تضمین دهد که، چنین معیارهایی با کمک استانداردهای حسابداری بین‌المللی و نه غربی وضع گردیده است.

حمید (۲۰۰۰) در تحقیقی با عنوان «نیاز به حسابداری اسلامی؛ نگرش حسابداران حرفه‌ای و دانشگاهی مالزی» انجام داد. محقق در ابتدا به تشریح محدودیت‌های حسابداری مدرن و ارزش‌های فلسفی در خصوص اهداف و ویژگی‌های آن حسابداری مدرن و مقایسه آن با ارزش‌های اسلامی می‌پردازد و بر عدم کارایی حسابداری مدرن در جوامع اسلامی تاکید دارد. در نهایت این طور نتیجه‌گیری می‌کند که با توجه به اینکه دانش حسابداری به دنبال شفاف سازی در اطلاع رسانی رویدادهای و وقایع مالی می‌باشد و با مبانی فکری جامعه پیوند دارد، لذا برای رسیدن به حسابداری مطلوب در جوامع اسلامی لازم است تحقیقات بنیادی جدی صورت بگیرد.

کملا (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان «بینشی انتقادی در حسابداری اسلامی رایج» بیان می‌دارد که بیشتر تحقیقات تئوریک، هنجاری و نگرشی در اقتصاد، حسابداری و مدیریت امور مالی در اسلام بر روی ویژگی اجتماعی و اخلاقی تاکید دارد. وی معتقد است که در حسابداری و بانکداری اسلامی نیاز به تکیه بر آموزه‌های اسلامی مثل عدالت و اهمیت کسب دانش به منظور توسعه الزامات اجتماعی و فهم موارد اخلاقی وجود دارد. او تاکید می‌کند که پروژه‌های حسابداری و بانکداری اسلامی بایستی به خیل عظیمی از مسلمانان که به دنبال عدالت اجتماعی، ریشه کن کردن فقر و آزادی از سلطه امپریالیسم و کمونیسیم هستند، پاسخ بدهد. اگر این دو امر صورت نگیرد، نهایتاً حمایت مسلمانان از آن کم شده و حسابداری و بانکداری اسلامی به یک واقعه سطحی که دارای روح و شاکله اسلام نیست، تبدیل می‌شود.

آلترآونه و لوکاس (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «درک نفوذ حسابداری غربی و غفلت حسابداری اسلامی، در کشورهای اسلامی» با مطالعه موردی کشور اردن به دنبال بررسی دلایل تسلط حسابداری غربی و غفلت از حسابداری اسلامی در کشورهای اسلامی پرداختند. داده‌های این مقاله با مجموعه‌ای از مصاحبه‌ها با استفاده از پرسشنامه نیمه ساخت یافته با مقامات ارشد نظارتی حسابداری در اردن جمع‌آوری شده است. این مقاله نتیجه‌گیری می‌کند که وابستگی اقتصادی به کشورهای توسعه یافته غربی و سازمان‌های بین‌المللی عامل اصلی تعیین سیاست‌ها و رویه‌های حسابداری در اردن است.

شرایری و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان «تاریخچه توسعه استانداردهای حسابداری: بررسی تاثیر افراد اثرگذار» به بررسی تاریخچه استانداردهای حسابداری اسلامی (IAS)^۱ که توسط سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی (AAOIFI)^۲ توسعه یافته، پرداخته‌اند. آن‌ها همچنین نقش افراد کلیدی در توسعه استانداردهای حسابداری اسلامی را شناسایی کردند. داده‌ها از طریق اسناد کاوی و مدارک

^۱ Islamic Accounting Standards

^۲ Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

و مصاحبه با افراد کلیدی درگیر در آماده سازی استانداردهای حسابداری جمع آوری شد. آن‌ها دریافتند که نقش آفرینان اصلی در تنظیم استانداردهای حسابداری اسلامی در امارات متحده عربی در مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFS)^۱ هستند. هم‌چنین آن‌ها دریافتند که یک نگرانی جدی به ویژه در کشورهای اسلامی با توجه به (IFRS)^۲ در برخورد با ربا وجود دارد. یک استنباط از این مقاله این است که در عصر جهانی شدن، به این دلیل که استانداردهای گزارشگری و زمینه‌های مختلف آن می‌تواند پیامدهای جهانی داشته باشد، لذا لازم است تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری که پیشینه ایدئولوژیکی و مذهبی مختلفی دارند باید با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.

سلطان (۲۰۱۵)، در مقاله‌ای با عنوان «استفاده از سیستم حسابداری اسلامی در سازمان‌های تجاری» به تعیین اهداف حسابداری اسلامی در اقتصاد حال حاضر جهان پرداخته است. این مقاله به بررسی این موضوع می‌پردازد که آیا سیستم حسابداری اسلامی به عنوان یک سیستم حسابداری موفق و اثبات شده برای همه سازمان‌ها قابل اجرا است؟ و نیز تمایز بین ارزش‌های اساسی حسابداری اسلامی و حسابداری مرسوم را روشن می‌کند.

در ایران نیز موضوع «حسابداری اسلامی» و یا به عبارتی مناسب‌تر، «توجه به رویکرد اسلامی در حسابداری» از موضوعاتی است که آنچنان که شایسته است، مورد توجه قرار نگرفته است. لذا این موضوع برای بسیاری همچنان مبهم است. به همین دلیل تحقیقات علمی پژوهشی اندکی تا کنون در ایران انجام شده است که به شرح زیر می‌باشد.

زند بابارئسی در سال (۱۳۸۰) در تحقیق با عنوان «نگرشی محدود به مبانی نظری استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی در اسلام» ابتدا به تشریح اصول شریعت اسلامی پرداخته، و اقتصاد اسلامی را معرفی می‌کند و در ادامه به ارزیابی تئوری‌های موجود حسابداری مناسب برای جامعه اسلامی می‌پردازد. تحقق از نوع نظری بوده و محقق از روش کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش قیاسی

^۱ Dubai International Finance Centre

^۲ International Financial Reporting Standard

- استقرایی عمل کرده است. محقق از دو منبع اطلاعاتی استفاده می کند؛ یکی کتب فقهی تألیف شده به وسیله‌ی علمای اسلام و دیگری تحقیقات، نشریات و کتب حسابداری می باشد. نتیجه این تحقیق هم به صورت ارایه‌ی یک مدلی از عناصر حسابداری در اسلام می باشد. معدنچی (۱۳۸۲) در تحقیقی با عنوان «بررسی تازه‌ای بر مبانی نظری استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی در اسلام» هدف از تحقیق را دستیابی به رهنمودی عام و فراگیر در چارچوب ویژگی‌های مکتب اقتصادی اسلام برای وضع و تدوین مبانی نظری حسابداری و گزارشگری اسلامی بیان کرده است. این تحقیق به روش نظری بوده و جمع آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. محقق در این تحقیق به ارائه‌ی نظرات اقتصادی اندیشمندان مختلف اسلامی پرداخته، و به تشریح تفاوت‌های محیط اسلامی و محیط غیر اسلامی می پردازد. در ادامه نیز این طور نتیجه‌گیری می کند که، باعنایت به جهان بینی الهی و جامع و کامل بودن آن می توان براساس قوانین و دستورات فقهی اسلام در ابعاد مختلف اعم از اخلاق آزادی اقتصادی در محدوده مشخص عدالت اجتماعی، حساب خواهی، حسابدهی و معرفت شناسی؛ چارچوب نظری حسابداری اسلامی را استخراج نمود.

صدیدی (۱۳۸۷) در تحقیق با عنوان «ارائه مدلی برای گزارشگری مالی در بازار سرمایه مطالعه موردی در ایران» به دنبال دستیابی به مدلی مطلوب از گزارشگری مالی در بازارهای اسلامی بوده است. بررسی‌های این پژوهش نشان از آن دارد که در نظام اقتصادی مورد نظر اسلام، از یک سو بر شفافیت گزارش‌های مالی و همچنین ارتقای ظرفیت پاسخ‌گویی تأکید گردیده و از سوی دیگر، محاسبه‌ی سود واقعی و توزیع عادلانه‌ی آن از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. نتیجه‌ی نهایی پژوهش حاضر به مدلی از گزارش‌گری مالی منجر شده است که در آن، نقطه مرکزی گزارشگری و تهیه صورت‌های مالی، نه شخصیت اقتصادی یا مالکین بنگاه، بلکه رشته فعالیت‌های اصلی کسب و کار و بخش‌های مهم بنگاه است. به نظر نگارندگان، صورت‌های مالی پیشنهادی و مبتنی بر یافته‌های پژوهش را می توان به

عنوان جایگزینی مناسب برای صورت های مالی رایج، دست کم در شرکت های سرمایه گذاری ایران که در رشته های مختلفی سرمایه گذاری کرده اند، تلقی نمود.

نجفی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «دکترین ملی حسابداری جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۱۴ هجری شمسی» به دنبال یافتن پاسخی برای این سوال بوده است که آیا حسابداری اسلامی معنا دار است؟ دکترین و قواعد حسابداری اسلامی چیست؟ او با استفاده از روش شناسی سه وجهی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به این نتیجه رسیده است که حسابداری در اسلام از یک سو در دنیا به دنبال حسابداری اموال و حسابداری مباحث اعتباری یا معنوی در زندگی دنیوی است و از سوی دیگر با جهت گیری به عقبا به احصاء عمل و نفس انسان برای فلاح در آخرت نسبت به حدود الهی است.

باباجانی و شکرخواه (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان مدل مناسب حسابداری برای بانکداری اسلامی در ایران با تأکید بر عقود مشارکتی، ضمن انجام مطالعات نظری با استفاده از روش دلفی و کسب نظر از ۹۶ فرد صاحب نظر، نارسایی های نظام حسابداری مورد استفاده بانک ها شناسایی کردند. علاوه بر این، کاربرد «نظریه وجوه» و سیستم حسابداری حساب های مستقل همراه با «چارچوب مفهومی مبتنی بر مسئولیت پاسخ گویی»، مورد نظر خواهی قرار گرفت. بر اساس یافته های این پژوهش، عوامل کلیدی یک مدل حسابداری و گزارشگری مالی مبتنی بر مبانی قانونی عملیات بانکداری بدون ربا تبیین و پیشنهاد شده است.

غلامی جمکرانی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «ضرورت چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی از منظر خبرگان حرفه ای و دانشگاهی» با بهره گیری از روش های تفسیری، انتقادی و دلفی ضرورت این چارچوب مرجع را، در جوامع اسلامی تبیین نموده است. نتایج این تحقیق نشان می دهد خبرگان دانشگاهی و حرفه ای گزارشگری مالی ایران، اتفاق نظر دارند که تفاوت اصول اقتصادی-اجتماعی واحد تجاری اسلامی از واحدهای تجاری اقتصاد سرمایه داری و عدم کفایت تامین نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان مسلمان و واحدهای تجاری اسلامی توسط گزارشگری مالی مرسوم، ضرورت بازننگری و تدوین

چارچوب نظری با رویکردی اسلامی به مثابه قانون پایه گزارشگری مالی اسلامی را می‌طلبند تا بتوان زمینه جذب اعتماد سرمایه‌گذاران مسلمان و جامعه اسلامی را فراهم آورد.

جمشیدی نوید و نوری (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی تاثیر ارزش‌های فرهنگ اسلامی بر پایه ابعاد هافستد بر شفافیت گزارشگری مالی و سطح مسئولیت پاسخ‌گویی (مطالعه موردی: وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی)" با استفاده از پرسش‌نامه توزیع شده بین ۱۰۱ حسابدار شاغل در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان کرمانشاه و واحدهای تابعه آن به این نتیجه رسیده‌اند که چهار بُعد فرهنگی فاصله قدرت، مردگرایی، فردگرایی و اجتناب از اطمینان‌نداشتن رابطه مثبت و معناداری با دو جنبه شفافیت و پاسخ‌گویی دارد و تاثیر آن‌ها بر این دو مقوله تایید شده است.

خرمی اجیرلو و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی توصیفی پیمایشی با عنوان "حسابداری اسلامی و نقش آن در پاسخگویی اسلامی" با استفاده از نظر دانشجویان دانشگاه اردبیل و گرمی به آزمون فرضیه‌های ذیل پرداخته‌اند:

- ۱- بین زکات و حسابداری اسلامی رابطه معنی‌دار وجود دارد
- ۲- بین افشا و حسابداری اسلامی رابطه معنی‌دار وجود دارد
- ۳- بین ثروت و حسابداری اسلامی رابطه معنی‌دار وجود دارد

نتایج تحلیل آماری تحقیق ایشان، نشان از تایید کلیه فرضیه‌های فوق‌الذکر دارد. همانطور که ملاحظه می‌شود، تاکنون تحقیقی پژوهشی به بررسی ضرورت حسابداری اسلامی در ایران نپرداخته است، لذا تحقیق حاضر اولین گام در اینخصوص و زمینه ساز تحقیقات آتی بیشتر است.

۳- فرضیه‌های پژوهش

شاید بارها شنیده ایم که انعقاد قراردادهای موقت با کارمندان و کارگران، دریافت تسویه سفید امضا از کارگر و کارمند، رد نکردن بیمه به مدت چند ماه از شروع کار، عدم دادن یک نسخه از قرارداد همکاری به دست کارگر، عدم درج رقم واقعی حقوق در لیست دارایی و مالیات بر حقوق چگونه موجبات استثمار این قشر زحمتکش را موجب می‌شود و

یا شاهد بوده ایم که به دلیل ضعف‌های مدیریتی چطور یک واحد اقتصادی که سال‌ها سود آور بوده، زیان‌ده شده و محصولاتش در مقابل محصولات با کیفیت تر و بعضاً ارزان قیمت تر مشابه خارجی، دیگر توان رقابت ندارد و باید آرام آرام با عرصه تجارت خداحافظی کند. در دناکتر زمانی است که ببینیم ما نیز سهامدار (مالک) چنین شرکت‌هایی هستیم یا بوده ایم. آیا به عنوان ذینفعان این واحدهای اقتصادی، ضروری می‌دانیم که اطلاعاتی که در این زمینه ها (مثلاً میزان بهره‌وری شرکت، میزان تعالی سازمانی آن، میزان بهبود کیفیت و جلب رضایت مشتریان، میزان رعایت حقوق کارمندان و کارگران آن و نظیر اینها...) در اختیارمان قرار گیرد؟ بر این اساس، فرضیه‌های اول تا ششم این تحقیق به شرح ذیل می‌باشند:

فرضیه ۱: افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارگران، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

فرضیه ۲: افشای اطلاعات زمینه رعایت حقوق کارمندان، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

فرضیه ۳: افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق مصرف‌کنندگان از کالا و خدمات، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

فرضیه ۴: افشای اطلاعات در زمینه تعالی و پیشرفت سازمان ضرورت دارد.

فرضیه ۵: افشای اطلاعات در زمینه کیفیت محصول، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد

فرضیه ۶: افشای اطلاعات در زمینه عدم وقوع تقلب مالی، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

فرضیه ۷: افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات مبارزه با پولشویی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

از سوی دیگر، بر مبنای آیه ۱۰ سوره مبارکه الرحمن^۱ (و خداوند زمین را برای همگان قرار داد.) زمین و محیط زیست آن، حق همگانی است و همه حق دارند از آن بهره‌مند شوند.

^۱ «وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ»

بنابراین، استفاده از این حق، باید به گونه‌ای باشد که امکان استفاده و بهره‌برداری از آن، برای نسل حاضر و نسل‌های آینده حفظ شود. همچنین در آیه ۶۱ سوره مبارکه هود (خداوند شما را از زمین پدید آورد و آبادی آن را به شما واگذاشت)^۱، بیان شده است که محافظت، عمران و آباد کردن محیط زیست از وظایف انسان است و هر عملی که با آبادانی محیط زیست منافات داشته باشد، ممنوع است. بنابراین فرضیه هشتم این تحقیق به شرح ذیل است:

فرضیه ۸: افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات حفظ محیط زیست، در واحد‌های اقتصادی ضرورت دارد.

آیه ۲۷ سوره اسراء^۲ (چرا که اسراف کاران برادران شیاطین هستند، و شیطان همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است.) به مفهوم اسراف پرداخته است. اسراف در قرآن کریم به عنوان یک رفتار نامطلوب افراد محکوم شده است. بنابراین فرضیه نهم این تحقیق به شرح ذیل است:

فرضیه ۹: افشای اطلاعات در زمینه اسراف و صرفه‌جویی، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

از آنجا که جهان‌بینی، اهداف و ارزش‌های اجتماعی حاکم بر کشور ایران، اسلامی است و قوانین آن مبتنی بر موازین اسلامی می‌باشد، ارائه اطلاعات مالی اسلامی نیز ضروری بنظر می‌رسد. از این رو، فرضیه دهم این به شرح زیر می‌باشند:

فرضیه ۱۰: افشای اطلاعات در زمینه رعایت موازین شرعی، در مراودات سرمایه‌گذاری و مالی واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

۴- روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق، مقوله‌ای چند بعدی است. به عبارت دیگر، وقتی از واژه "روش تحقیق" استفاده می‌کنیم، باید توجه داشته باشیم که در مورد کدام یک از ابعاد ۱۰ گانه روش تحقیق سخن می‌گوییم (دیبانتی دیلمی، ۱۳۹۴). براین اساس، این تحقیق از جنبه رویکرد انجام

^۱ «هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا»

^۲ «إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا»

تحقیق، طبیعت گرایانه است. از لحاظ نوع هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت تحقیق، دست اول و از نظر ماهیت داده ها، پژوهش کیفی است. از لحاظ روش شناخت، تحقیق توصیفی و از لحاظ نوع استدلال، استقرایی و از نظر بعد زمان، مربوط به زمان حال است و از نظر طول مدت زمان، مقطعی (سال ۱۳۹۴) است. ضمناً به علت این که از طریق پرسش نامه به داده های مورد نظر دست می یابیم، تحقیق حاضر در گروه تحقیقات پیمایشی است. پرسشنامه این تحقیق در این پژوهش با استفاده از نظرات خبرگان و اساتید رشته حسابداری، تدوین شد و مبنای بررسی قرار گرفته است. این پرسشنامه به تأیید ۱۵ نفر از اساتید برجسته رشته حسابداری رسیده است. بنابراین از اعتبار محتوایی برخوردار است. سپس پرسشنامه حدکوره بین ۴۵۰ نفر از اساتید حسابداری و دانشجویان تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) حسابداری کشور قرار گرفت که در نهایت تعداد ۶۷ پرسشنامه گردآوری شد. در پژوهش حاضر، از آلفای کرونباخ برای آزمون ثبات نتایج اندازه گیری استفاده شده است. نتیجه این آزمون برای پرسشنامه مورد استفاده، ۰/۹۴۱ است، که بیانگر پایایی بالای این پرسشنامه است. به منظور آزمون صحت فرضیه های تحقیق، از سه رویکرد استفاده شده است. توضیح این که در روش نخست، از آزمون t تک نمونه ای استفاده خواهد شد. برای آزمون فرض مقایسه میانگین یک نمونه با یک مقدار مشخص از آزمون t یک نمونه ای استفاده می شود که از آماره آزمون t با k درجه آزادی پیروی می کند. در استفاده از این آزمون باید توجه شود که توزیع داده ها حتماً نرمال باشد یا حجم داده ها آنقدر زیاد باشد که بتوان با استفاده از قضیه حد مرکزی آن را نرمال در نظر گرفت. فرض های صفر و یک این آزمون به این صورت است:

$$H_0: \mu = \mu_0 \quad \text{vs} \quad H_1: \begin{cases} \mu < \mu_0 \\ \mu > \mu_0 \\ \mu \neq \mu_0 \end{cases}$$

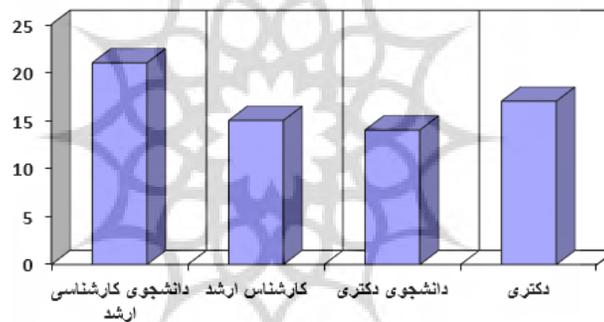
آماره این آزمون به صورت زیر است:

$$T = \frac{\bar{X} - \mu_0}{S/\sqrt{n}} \sim t_{n-1}$$

در روش دوم نیز، درصد پاسخ‌های "موافق" و "بسیار موافق" شمارش شده و اگر بالای ۵۰ درصد باشد، فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد. در روش سوم نیز، مقادیر میانگین داده‌های گردآوری شده مورد بررسی قرار می‌گیرند و اگر مقدار میانگین بالاتر از ۳ باشد، یعنی میانگین امتیازات تعلق گرفته به آن پرسش بیش از حد وسط بوده و لذا آن فرضیه تأیید می‌شود.

۵- یافته‌های پژوهش

الف- آمار توصیفی: به‌طور کلی، روش‌هایی را که به‌وسیله آن‌ها می‌توان اطلاعات جمع‌آوری شده را پردازش کرده و خلاصه نمود، آمار توصیفی می‌نامند. این نوع آمار صرفاً به توصیف جامعه یا نمونه می‌پردازد و هدف از آن، محاسبه پارامترهای جامعه یا نمونه تحقیق است (آذر و مومنی، ۱۳۸۹). شکل ۱ میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان پرسشنامه تحقیق را نشان می‌دهد

شکل ۱ - نمودار میله‌ای تحصیلات پاسخ‌دهندگان

در این قسمت، میانگین، میانه (معیارهای مرکزی)، انحراف معیار، بیشینه و کمینه (معیارهای پراکندگی) پاسخ‌های دریافتی محاسبه و در جدول ۲ آورده شده است. همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، مقدار میانگین پاسخ‌های داده شده به عبارت "افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارگران، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد"، ۴/۴۱۷ است. این امر نشان‌دهنده اهمیت بالایی است که پاسخ‌دهندگان برای این موضوع قائل هستند. مقدار میانه پاسخ‌های داده شده به این عبارت نیز ۵ است که مقدار بسیار بالایی است. مقادیر انحراف معیار، بیشینه و کمینه پاسخ‌های داده شده به این پرسش نیز ۰/۷۴۱، ۵ و ۲ است. در مورد

سایر پرسش‌ها نیز اطلاعات مشابهی ارائه شده است که در ادامه از آن‌ها استفاده‌های بیشتری خواهد شد.

جدول ۲- شاخص‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

انحراف معیار	میانگین	ساده	پیچیده	پرسش‌ها
۰/۷۴۱	۴/۴۱۷	۵	۲	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارگران، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۳۲	۴/۳۵۸	۴	۲	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارمندان، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۱۶	۴/۳۸۸	۴	۲	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق مصرف-کنندگان از کالا و خدمات، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۶۸۹	۴/۳۵۸	۴	۳	افشای اطلاعات در خصوص تعالی و پیشرفت سازمان ضرورت دارد.
۰/۶۱۲	۴/۴۹۲	۵	۲	افشای اطلاعات در زمینه کیفیت محصول، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۴۴	۴/۴۴۷	۵	۲	افشای اطلاعات در زمینه عدم وقوع تقلب مالی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۱۶	۴/۳۸۸	۴	۲	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات مبارزه با پولشویی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۵۹	۴/۴۰۲	۵	۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات حفظ محیط زیست، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۸۳۱	۴/۲۲۳	۴	۲	افشای اطلاعات در زمینه اسراف و صرفه‌جویی، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۱/۲۴۷	۳/۷۴۶	۴	۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت موازین شرعی، در مرادوات سرمایه‌گذاری و مالی واحدهای اقتصادی ایرانی ضرورت دارد.

ب- آمار استنباطی

در بخش آمار استنباطی، از سه رویکرد استفاده خواهد شد. توضیح این که در روش نخست، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده می‌شود. البته پیش از اجرای این آزمون، پایایی نتایج تحقیق بررسی می‌شود. در روش دوم نیز، درصد پاسخ‌های "موافق" و "بسیار موافق" شمارش شده و اگر بالای ۵۰ درصد باشد، فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد. (مشابه رویکرد ورما و دئو^۱، ۲۰۰۸). در روش سوم نیز، مقادیر میانگین داده‌های گردآوری شده مورد بررسی قرار می‌گیرند و اگر مقدار میانگین بالاتر از ۳ باشد، یعنی میانگین امتیازات تعلق گرفته به آن پرسش بیش از حدوسط بوده و لذا آن فرضیه تأیید می‌شود.

آزمون فرضیه های تحقیق با استفاده از آزمون t :

در راستای اجرای رویکرد نخست تحلیل آماری فرضیه های تحقیق، از آزمون t تک-نمونه‌ای استفاده می‌شود. نتایج این آزمون در جدول شماره ۳ آمده است. با توجه به نتایج این جدول، چون سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است و مقدار حد بالا بیشتر از مقدار حد پایین است، لذا کلیه فرضیه های این تحقیق اطمینان ۹۵٪، این فرضیه تأیید می‌شود.

جدول ۳- آزمون t تک‌نمونه‌ای پاسخ سوال مربوط به فرضیه اول

نتیجه	فاصله اطمینان ۹۵٪		میانگین تفاوت	سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره T	فرضیه های تحقیق
	حد بالا	حد پایین					
تأیید	۱/۵۹۸	۱/۲۳۷	۱/۴۱۷	۰/۰۰۰	۶۶	۱۵/۶۵	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارگران، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تأیید	۱/۵۳۶	۱/۱۷۹	۱/۳۵۸	۰/۰۰۰	۶۶	۵/۱۷۹	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارمندان، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.

¹ Verma and Dewe

نتیجه	فاصله اطمینان ۹۵٪		میانگین تفاوت	سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره T	فرضیه های تحقیق
	حد پایین	حد بالا					
تایید	۱/۵۶۲	۱/۲۱۳	۱/۳۸۸	۰/۰۰۰	۶۶	۱۵/۸۵۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق مصرف-کنندگان از کالا و خدمات، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۵۳۶	۱/۱۹	۱/۳۵۸	۰/۰۰۰	۶۶	۱۶/۱۱۷	افشای اطلاعات در خصوص تعالی و پیشرفت سازمان ضرورت دارد.
تایید	۱/۶۴۱	۱/۳۴۳	۱/۴۹۲	۰/۰۰۰	۶۶	۱۹/۹۵۲	افشای اطلاعات در زمینه کیفیت محصول، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۰۰۱	۰/۵۸	۰/۷۹۱	۰/۰۰۰	۶۶	۱۵/۹۲۱	افشای اطلاعات در زمینه عدم وقوع تقلب مالی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۵۶۲	۱/۲۱۳	۱/۳۸۸	۰/۰۰۰	۶۶	۱۵/۸۵۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات مبارزه با پولشویی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۵۸۸	۱/۲۱۷	۱/۴۰۲	۰/۰۰۰	۶۶	۱۵/۱۱۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات حفظ محیط زیست، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۴۲۶	۱/۰۲۱	۱/۲۲۳	۰/۰۰۰	۶۶	۱۲/۰۴۷	افشای اطلاعات در زمینه اسراف و صرفه جویی، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
تایید	۱/۰۵	۰/۴۴۲	۰/۷۴۶	۰/۰۰۰	۶۶	۴/۸۹۷	افشای اطلاعات در زمینه رعایت موازین شرعی، در مرادوات سرمایه گذاری و مالی واحدهای اقتصادی ایرانی ضرورت دارد.

آزمون فرضیه های تحقیق با استفاده از درصد پاسخهای "موافق" و "بسیار موافق":

در راستای رویکرد دوم، درصد پاسخهای "موافق" و "بسیار موافق" برای عبارات مربوط به فرضیه های تحقیق، در جدول ۴ ارائه شده است که چون این درصدها برای تمام فرضیه ها بیشتر از ۵۰ درصد است، لذا در این رویکرد نیز کلیه فرضیه ها به این شیوه نیز مورد تایید قرار می گیرد.

جدول ۴. درصد پاسخهای موافق و بسیار موافق فرضیه های تحقیق

درصد میانگین	درصد مجزا	عبارات
۰/۸۰۵	۰/۹۵۵	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارگران، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۸۷	۰/۹۲۵	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق کارمندان، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۸۰۵	۰/۹۲۵	افشای اطلاعات در زمینه رعایت حقوق مصرف کنندگان از کالا و خدمات، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۱۸	۰/۸۸	افشای اطلاعات در خصوص تعالی و پیشرفت سازمان ضرورت دارد.
۰/۸۰۱	۰/۹۷	افشای اطلاعات در زمینه کیفیت محصول، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۴۲	۰/۹۱	افشای اطلاعات در زمینه عدم وقوع تقلب مالی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۸۱۳	۰/۹۲۵	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات مبارزه با پولشویی در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۸۳۵	۰/۹۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت الزامات حفظ محیط زیست، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۷۴	۰/۸۳۵	افشای اطلاعات در زمینه اسراف و صرفه جویی، در واحدهای اقتصادی ضرورت دارد.
۰/۵۵۱	۰/۶۴۱	افشای اطلاعات در زمینه رعایت موازین شرعی، در مراودات سرمایه گذاری و مالی واحدهای اقتصادی ایرانی ضرورت دارد.

آزمون فرضیه های تحقیق با استفاده از مقادیر میانگین داده ها:

در راستای اجرای رویکرد سوم، بررسی مقادیر میانگین پاسخ های گردآوری شده جدول ۲ نشان می دهد که مقدار میانگین پاسخ های داده شده به کلیه فرضیه های این تحقیق، بالاتر از ۳ است و به این ترتیب، کلیه فرضیه های تحقیق در این رویکرد نیز مورد تایید قرار می گیرد.

۶- نتیجه گیری و بحث:

حسابداری یک دانش اجتماعی و کاربردی است که با محیط و اوضاع و احوال اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مناسبات حقوقی جامعه ای که در آن به کار گرفته می شود، رابطه ای ذاتی دارد. از این رو، منطق حکم می کند که در بکارگیری مفاهیم نظری و استانداردهای حسابداری مختلف، شرایط، الزامات و ویژگی های محیطی، جامعه هدف در نظر گرفته شود. تجارب جهانی نیز این موضوع را تأیید می نماید. به بیان دیگر، در جوامع اسلامی، اعتقادات دینی و موازین شرعی عامل اصلی تعیین کننده رفتارهای فردی و اجتماعی، در ابعاد مختلف اقتصادی و می باشد و نظام حسابداری به عنوان عاملی مؤثر در رفتارهای اقتصادی، از جایگاهی ویژه در این مباحث برخوردار بوده که نیازمند بررسی های علمی و تغییرات جدی قلمداد شده است (باباجانی، ۱۳۹۱). مگر نه این است که حضرت علی علیه السلام است فرموده اند: اول مسائل فقهی مربوط به کسب و تجارت را فرا گیرید، سپس به داد و ستد پردازید (ایشان این مطلب را سه بار تکرار می فرمایند) و بعد می فرماید: سوگند به خدا، افتادن در ورطه رباخواری، از راه رفتن مورچه بر روی سنگ صاف پنهان تر است، و تنها با فراگیری احکام و با صداقت و راستی می توانید ایمانتان را پاکیزه دارید، که تاجر فاجر است و فاجر در آتش است، مگر اینکه حق بگیرد و حق بدهد. فراگیری آن مقدار از احکام که ضرورت دارد، لازم است^۱. فرمایش ایشان مبین ضرورت توجه به موازین اسلامی در

۱ یا معشر التجار: الفقه ثم المتجر، الفقه ثم المتجر، الفقه ثم المتجر و الله للربا فی هذه الامه اخفی من ديب النمل علی الصفا، شوبوا ایمانکم بالصدق، التاجر فاجر، و الفاجر فی النار الا من اخذ الحق و اعطى الحق (وسائل الشیعه ج ۱۲، ص ۲۸۲). برگرفته از کتاب امام علی (علیه السلام) و اقتصاد اسلامی، ۱۳۷۹، نشر موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین (ع).

مراودات مالی است. لذا از همین جا نیز می توان نتیجه گرفت که حسابداری اسلامی که منطبق بر مراودات مالی است در جامعه اسلامی از ضروریست.

نتایج تحقیق حاضر نیز موید این مطلب است که از دید صاحب نظران مسلمان رشته حسابداری در ایران، حسابداری اسلامی از طریق افشای برخی اطلاعات که یک سرمایه گذار و ذینفع مسلمان باید به حکم شرع از آنها مطلع باشد تا در خصوص سرمایه گذاری یا عدم سرمایه گذاری و نیز ادامه سرمایه گذاری در یک واحد اقتصادی تصمیم بگیرد، ضرورت دارد. لذا پیشنهاد می شود که مراجع تدوین استانداردها و اثرگذار بر گزارشهای مالی به این مهم توجه بیشتر مبذول دارند و چارچوب مدونی برای افشای اطلاعات ضروری که در این مقاله به آنها اشاره شد و هم اکنون در افشائیات شرکتهای وجود ندارد، ارائه شود.^۱

فهرست منابع

خرمی اجیرلو، عزیز؛ هاشمی مهربانی، سید اسمعیل؛ خرمی اجیرلو، فاطمه و خرمی اجیرلو، عزیزه. (۱۳۹۳)، حسابداری اسلامی و نقش آن در پاسخگویی اسلامی، اولین همایش ملی حسابداری، حسابرسی و مدیریت. موسسه آموزش عالی جامی.

باباجانی، جعفر و شکرخواه، جواد. (۱۳۹۱)، مدل مناسب حسابداری برای بانکداری اسلامی در ایران با تکیه بر عقود مشارکتی. فصلنامه بورس اوراق بهادار، شماره ۱۷. ص

۱۹۲-۱۶۳

پورحیدری، امید. (۱۳۸۳)، حسابداری اسلامی و حسابداری مرسوم: ناسازگار یا مکمل، حسابرس، شماره ۲۶، صص ۵۵-۶۱.

جمشیدی نوید، بابک و نوری، زهرا. (۱۳۹۲)، بررسی تاثیر ارزش های فرهنگ اسلامی بر پایه ابعاد هافستد بر شفافیت گزارشگری مالی و سطح مسئولیت پاسخ گویی

^۱ برای کسب اطلاعات بیشتر در اینخصوص رجوع شود به مقاله بررسی امکان سنجی پیاده سازی حسابداری اسلامی در ایران از منظر خبرگان دانشگاهی، دو فصلنامه تحقیقات مالی اسلامی، بهار و تابستان ۱۳۹۵.

(مطالعه موردی: وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی)، فصلنامه حسابداری سلامت، شماره ۶، صص ۱-۱۸

دشتی، محمد. (۱۳۸۸)، امام علی (علیه السلام) و اقتصاد اسلامی، نشر موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین (ع)، چاپ سوم.

دیانتی دیلمی، زهرا؛ صدیقی، عبدالمجید و بردبار، راضیه. (۱۳۹۱)، ارتباط متقابل حسابداری و سرمایه داری (واکاوی تاریخی دیدگاه سومبارت)، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی حسابداری ارزشی، انتشارات دانشگاه علوم اقتصادی.

زندبابارئسی، علیرضا، (۱۳۸۰)، نگرشی محدود به مبانی نظری استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی در اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی.

صیدی، حجت اله. (۱۳۸۷)، ارائه مدلی برای گزارشگری مالی در بازار سرمایه اسلامی، مطالعه موردی ایران. (پایان نامه دکتری) دانشگاه علامه طباطبایی

غلامی جمکرانی، رضا؛ نیکو مرام، هاشم؛ رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۲)، ضرورت چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی از منظر خبرگان حرفه ای و دانشگاهی، نشریه تحقیقات مالی اسلامی، شماره ۵، صص ۳۵-۷۲.

فرقاندوست حقیقی، کامبیز و بخشی، حسین. (۱۳۹۴)، گذری نقدگونه بر مقاله "معیارهای اندازه گیری درحسابداری با تطبیق دیدگاه های معرفت شناسی دینی اسلامی در برابر دیدگاه های غربی، دانش و پژوهش حسابداری، سال دهم، شماره ۴، صص ۱-۱۲.

معدنچی، مسعود. (۱۳۸۲)، بررسی تازه ای بر مبانی نظری استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی.

نجفی، ابراهیم. (۱۳۹۰)، درآمدی بر دکترین حسابداری اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی.

Altarawneh, G and Lucas, M., (2012). Understanding the dominance of Western accounting and neglect of Islamic accounting in

- Islamic countries", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, Vol. 3 (2), pp:99 – 120
- Badshah,I., Mellemvik,F.and Timoshenko,K.,(2013).accounting from religious perspective: a case of the central government accounting in Islamic Republic of Pakistan, *Asian Economic and Financial Review*, vol 3(2), pp:243-258
- Beekun, R. I (1997),"Islamic Business Ethics" The International Institute of Islamic Thought.
- Kamla,r.,(2009).Critical insights into contemporary Islamic accounting, *Critical Perspectives on Accounting*,Vol(20), pp: 921–932
- Napier. C., (2007). other cultures, other accountings? Islamic accounting from past to present", Paper presented at the 5th Accounting History International Conference,Banff, Canada, Proceedings of 9th Asian Business Research Conference.
- Hameed, S. H., (2001). A review of income and value measurement concepts in conventional accounting theory and their relevance to Islamic accounting. <http://www.islamic-finance.net/islamic-acctg3.html> .
- Hameed, S.,(2000).The need for Islamic Accounting: Perception of Its Objectives and Characteristics, Malaysia Accountants and Academics. Ph.D. Thesis. University of Dundee
- Napier. C.,(2007). Other cultures, other accountings? Islamic accounting from past to
- Skotarczyk,M.,(2011).The Effect of Culture on the Implementation of International Financial Reporting Standards, CMC Senior Theses(available at: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/165)present" School of Management Royal Holloway, University of London.
- Sharairi,M., Islam,J. and Harun,H.,(2013). A History of the Development of Islamic Accounting Standards: An Investigation of the Influence of Key Players, 9th Asian Business Research Conference, Bangladesh, pp: 20-21.
- Sultana, N., (2015). "Contribution of Islamic Accounting System to the Commercial Organizations" Bangladesh Islamic University
- Young.,M.,(2013).Cultural Influences on Accounting and Its Practices, Senior Honors Thesis,Liberty University.